

ROCZNIK TOMISTYCZNY
5 (2016)

Profesorowi Mieczysławowi Gogaczowi
w dziewięćdziesięciolecie urodzin

ROCZNIK TOMISTYCZNY

5 (2016)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

5 (2016)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Anna Kazimierczak-Kucharska, Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Hildburg Heider (j. niemiecki), Christel Martin, Iwona Bartnicka, (j. francuski), Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2016

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93, tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski – Sarmatian and gentleman	17
Ignacy Dec Z moich spotkań z prof. Mieczysławem Gogaczem.....	21
Maciej Stęcki Wykaz publikacji profesora Mieczysława Gogacza z lat 2006-2014 oraz uzupełnienia i poprawki do wykazu z lat 1998-2001.....	29
Mieczysław Gogacz Qu'est-ce que la réalité?	33
Artur Andrzejuk Koncepcja istnienia w ujęciu Mieczysława Gogacza. Przyczynek do dziejów formowania się tomizmu konsekwentnego	45

Rozprawy i artykuły

Michał Zembrzusi Prawda o intelekcie. Mieczysława Gogacza rozumienie intelektu możliwościowego i czynnego	75
Agnieszka Gondek Pedagogika Mieczysława Gogacza – propozycja realistycznego wychowania i wykształcenia na tle współczesnej pedagogiki zorientowanej idealistycznie	91
Ewa A. Pichola Niekonsekwentne serce fenomenologa wobec serca konsekwentnego tomisty. Porównanie koncepcji serca Dietricha von Hildebranda z mową i słowem serca Mieczysława Gogacza.....	113
Bożena Listkowska Stosunek do samego siebie a poczucie szczęścia w ujęciu Ericha Fromma i Mieczysława Gogacza. Studium porównawcze	131
Michał Głowala Istnienie i życie. Uwagi na marginesie zasady <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan Gott ist die Umwelt des Menschen. Über die Gotteserkenntnis nach Thomas von Aquin.....	165
Artur Andrzejuk Problem źródeł Tomaszowej koncepcji esse jako aktu bytu	173
Magdalena Płotka Tomasz z Akwinu o życiu czynnym i kontemplacyjnym	189
Izabella Andrzejuk L'amitié dans les textes de Thomas d'Aquin.....	203

Paulina Biegaj „Serca świętych zwrócone ku prawu Bożemu”. Biblijno-filozoficzne podstawy wykładni prawa Bożego w nauce św. Tomasza z Akwinu	219
Grzegorz Hołub Potencjalność embrionu a koncepcja duszy ludzkiej.....	235
Jacek Grzybowski Czy relacja – najślabszy rodzaj bytowości w metafizyce św. Tomasza – może stanowić fundament realnego bytu narodu?	247
Anna Mandrela Krytyka koncepcji reinkarnacji w <i>Summa contra Gentiles</i> św. Tomasza z Akwinu	263
Kamil Majcherek Tomasz z Akwinu i William Ockham o celowości świata natury.....	277
Dawid Lipski Problematyka istnienia i istoty w poglądach Tomasza z Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski Problem subsystemy w <i>Logice</i> Marcina Śmigleckiego	305
Jan Pociąg Piotra Semenienki próba odnowy filozofii klasycznej.....	329
Maria Bouzyk Jacek Woroniecki o modlitwie jako czynnika doskonalącym naturę człowieka.....	357

Sprawozdania i recenzje

Anna Kazimierczak-Kucharska Warszawscy tomiści na X Polskim Zjeździe Filozoficznym – Poznań, 15-19 września 2015 roku.....	377
Piotr Roszak Sprawozdanie z 5. Międzynarodowej Konferencji <i>The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue</i> , Thomas Institute, Utrecht (Holandia) 16-19 grudnia 2015 r	383
Michał Zembrzusi Sprawozdanie z sympozjum ku czci św. Tomasza z Akwinu w rocznicę jego śmierci – 9 marca 2016 roku	389
Izabella Andrzejuk Tomizm na konferencji <i>Filozoficzne aspekty mistyki</i> – 15 kwietnia 2016.....	393
Artur Andrzejuk Tomizm fenomenologizujący Antoniego B. Stępnia. Recenzja: 1) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 1, do druku przygotował A. Gut, Lublin 1999; 2) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 2, do druku przygotował A. Gut, Lublin 2001; 3) A. B. Stępień, <i>Studia i szkice filozoficzne</i> , t. 3, do druku przygotował R. Kryński, Lublin 2015	397
Dawid Lipski Recenzja: Tomasz z Akwinu, <i>Komentarz „O pamięci i przypominaniu”</i> , przekład i opracowanie Michał Zembrzusi, w: <i>Opera philosophorum medii aevi. Textus et studia</i> , t.13, Warszawa 2012.	407

Artur Andrzejuk

Recenzja: Michał Zembrzusi, *Od zmysłu wspólnego do pamięci i przypominania. Koncepcja zmysłów wewnętrznych w teorii poznania św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo Campidoglio, Warszawa 2015, stron 324.....411

Artur Andrzejuk

Un « thomisme gay » du Père Oliva. Recenzja: Adriano Oliva, *Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels*, Paris 2015, pp 166. 417

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *Paradoks bezinteresownej miłości. Studium z antropologii filozoficznej na podstawie tekstów św. Tomasza z Akwinu*, Lublin 2015. 427

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł Gondek, *Projekt autonomicznej filozofii realistycznej. Mieczysława A. Krąpca i Stanisława Kamińskiego teoria bytu*, Lublin 2015, ss. 316.....433

Polemiki i dyskusje

Kilka słów o tomizmie konsekwentnym, jego historii i głównych założeniach z prof. Mieczysławem Gogaczem rozmawia Bożena Listkowska..... 441

Piotr Moskal

Kilka uwag w związku z recenzją dr Izabelli Andrzejuk mojej książki *Traktat o religii*.....447

Izabella Andrzejuk

Odpowiedź na uwagi ks. prof. Piotra Moskala odnośnie do recenzji książki: *Traktat o religii*..... 455

Nota o autorach.....463

Table of Contents

Editorial	11
Mieczysław Gogacz.....	13
Arkady Rzegocki Professor Wojciech Falkowski - Sarmatian and gentleman.....	17
Ignacy Dec From my meetings with prof. Mieczyslaw Gogacz	21
Maciej Stęcki List of publications of Professor Mieczyslaw Gogacz in 2006-2014 as well as additions and amendments to the list of 1998-2001	29
Mieczysław Gogacz What is reality?	33
Artur Andrzejuk The Conception of Existence According to Mieczyslaw Gogacz. A Contribution to the History of Consequential Thomism's Formation	45

Dissertations and articles

Michał Zembrzusi Truth about intellect. Understanding of possible and agent intellect in the thought of Mieczysław Gogacz.....	75
Agnieszka Gondek Pedagogy of Mieczyslaw Gogacz - a proposal of realistic education in the context of idealistically oriented modern pedagogy.....	91
Ewa A. Pichola Inconsequent Heart of the Phenomenologist in the light of Consequent Heart of the Thomist. Comparison of Dietrich von Hildebrand's Concept of the Heart to Mieczysław Gogacz's Speech and Voice of the Heart	113
Bożena Listkowska Attitude towards self and the sense of happiness according to Erich Fromm and Mieczyslaw Gogacz. Comparative study.....	131
Michał Głowala Actual Existence and Life. Some Remarks on <i>vivere viventibus est esse</i>	149
Richard Zan God as the environment for man. The knowledge of God in account of St. Thomas Aquinas.....	165
Artur Andrzejuk The Problem of Sources of Thomas' Concept of esse as the Act of Being	173
Magdalena Płotka Thomas Aquinas on active and contemplative life	189
Izabella Andrzejuk Friendship (<i>amicitia</i>) in Thomas Aquinas' texts	203

Paulina Biegaj	
"The hearts of the saints turned to the law of God." Biblical - philosophical basis of interpretation of the law of God in the philosophy of St. Thomas Aquinas.....	219
Grzegorz Hołub	
The Potentiality of Embryo and the Concept of Human Soul	235
Jacek Grzybowski	
Can relation that has the weakest kind of being in St. Thomas' metaphysics constitute a foundation for the real being of a nation?	247
Anna Mandrela	
Critique of the theory of reincarnation in <i>Summa contra Gentiles</i> by St. Thomas Aquinas.....	263
Kamil Majcherek	
Thomas Aquinas and William of Ockham on the purposefulness of the natural world	277
Dawid Lipski	
The problem of the existence and essence in the views of Thomas of Sutton.....	291
Tomasz Pawlikowski	
The problem of Subsistence in <i>The Logic</i> of Marcin Śmiglecki.....	305
Jan Pociąg	
Piotr Semenenko's Attempt of Renewing of Classical Philosophy	329
Maria Boużyk	
Jacek Woroniecki on Prayer as a Factor Improving Human Nature	357

Reports and Reviews

Anna Kazimierczak-Kucharska	
Warsaw Thomists on the X Polish Congress of Philosophy - Poznan, 15-19 September 2015.....	377
Piotr Roszak	
Report of the 5th International Conference „The Virtuous Life. Thomas Aquinas on the Theological Nature of Moral Virtue”, Thomas Institute, Utrecht (Netherlands), 16-19 December 2015.	383
Michał Zembrzusi	
The report of the symposium in honor of St. Thomas Aquinas on the anniversary of his death - 9 March 2016	389
Izabella Andrzejuk	
Thomism at the conference “Philosophical aspects of mysticism” - 15 April 2016.....	393
Artur Andrzejuk	
Phenomenologising Thomism of Antoni B. Stepien. Review: 1) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 1, Lublin 1999; 2) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. A. Gut, vol. 2, Lublin 2001; 3) A. B. Stepien, <i>Philosophical Studies and Sketches</i> , ed. R. Kryński, Vol. 3, Lublin 2015.	397

Dawid Lipski	
Review: Thomas Aquinas, <i>Commentary on "The memory and remembering"</i> , transl. Michał Zembrzuski in <i>Opera philosophorum medii aevii. Textus et studia</i> , vol.13, Warsaw 2012.....	407

Artur Andrzejuk	
Review: Michał Zembrzuski, <i>From common sense to the memory and recollection. The concept of internal sense in the theory of knowledge of St. Thomas Aquinas</i> , Campidoglio, Warsaw 2015, pp. 324.....	411

Artur Andrzejuk	
Un « thomisme gay » du Père Oliva. Review: Adriano Oliva, <i>Amours. L'Église, les divorcés remariés, les couples homosexuels</i> , Paris 2015, pp. 166.	417

Artur Andrzejuk	
Review: Arkadiusz Gudaniec, <i>Paradox of selfless love. The study of philosophical anthropology in texts of St. Thomas Aquinas</i> , Lublin 2015.....	427

Artur Andrzejuk	
Review: Paweł Gondek, <i>Project of autonomous realistic philosophy. Mieczysław A. Krąpiec's and Stanisław Kaminsky's theory of being</i> , Lublin 2015, pp. 316..	433

Controversy and Discussions

A few words on consequent Thomism, its history and the major assumptions - Bożena Listkowska is interviewing Professor Mieczysław Gogacz.....	441
---	-----

Piotr Moskal	
Some remarks on Izabella Andrzejuk's review of my book <i>Treaty on religion</i>	447

Izabella Andrzejuk	
The response of the remarks of Fr. prof. Piotr Moskal regarding the review of the book: <i>The Treatise on Religion</i>	455

Note about authors.....	463
-------------------------	-----

Warszawscy tomiści na X Polskim Zjeździe Filozoficznym – Poznań, 15-19 września 2015 roku

W dniach 15-19 września 2015 roku w Poznaniu odbył się 10. Polski Zjazd Filozoficzny, w którym udział wzięła znaczna część pracowników, współpracowników oraz przyjaciół Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Instytutu Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Na zjeździe była możliwość zapisania się do poszczególnych sekcji tematycznych, których było prawie trzydzieści. Przedstawiciele naszej Katedry, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, zaprezentowali wystąpienia w części historycznej, metafizycznej oraz dotyczącej filozofii polskiej. Wśród przedstawicieli Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UKSW byli: prof. Artur Andrzejuk – kierownik Katedry; dr Izabella Andrzejuk, dr Anna Kazimierczak-Kucharska, dr Dawid

Lipski – współpracownicy Katedry; dr Magdalena Płotka, dr Michał Zembruski – adiunkci oraz mgr Karolina Ćwik – doktorantka. Ponadto na miejscu można było spotkać osoby współpracujące z Katedrą Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UKSW: ks. dr. hab. Tomasza Stępnia – kierownika Katedry Filozofii Religii Wydziału Teologicznego UKSW, dr Bożenę Listkowską – adiunkta w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, oraz dr. Marcina Trepczyńskiego z Uniwersytetu Warszawskiego.

Profesor Artur Andrzejuk wygłosił podczas zjazdu dwa referaty. Pierwszy z nich odbył się 17 września w sekcji „Metafizyka i ontologia”. Drugi z kolei nosił tytuł *Spór o źródła Tomaszowej koncepcji esse jako aktu bytu pomiędzy aristotelizmem i neoplatonizmem*. Już na wstępie prof. Andrzejuk podkreślił, że

Dr Anna Kazimierczak-Kucharska, doktor nauk teologicznych w zakresie teologii dogmatycznej. Ukończyła również studia z etyki oraz studia doktoranckie z historii filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW.

sam Tomasz z Akwinu przywołuje wiele źródeł historycznych na poparcie tezy o *esse* jako akcie bytu. Pojawiają się tu przede wszystkim poglądy Arystotelesa oraz filozofów arabskich, zwłaszcza Awicenny, a także Boecjusza oraz pewne tezy z *Księgi o przyczynach*. Niezwykle duży wpływ na to zagadnienie miał Gilson, w Polsce zaś Krąpiec, którzy twierdzili, że Akwinata doszedł do tezy o istnieniu jako akcie bytu jedynie pod wpływem analizy ujęć Awicenny, który to pogląd św. Tomasz zaprezentował m.in. w *De ente et essentia*. Jeśli zaś chodzi o źródła przywoływane przez Akwinatę, można je potraktować jedynie jako swoistą pomoc w zapewnieniu prawowierności swojej nauce. Jednak, jak zauważył prof. Artur Andrzejuk, w *De ente et essentia* Tomasz z Akwinu w aspekcie teorii istnienia przywołuje również *Księgę o przyczynach*, przy okazji której wysuwa identyczne wnioski. Fakt ten stanowił asumpt dla badaczy do ponownego prześledzenia źródeł Tomaszowej teorii *esse*, przy okazji czego okazało się, jak twierdził np. Heinzmann, że w teorii istnienia Tomasza z Akwinu kryje się nieco zreformowany neoplatonizm. Tymczasem teza prof. Andrzejuka, dotycząca nie tylko problematyki *esse* w pismach Tomasza z Akwinu, lecz całości osoby średniowiecznego filozofa, stanowi, że był on historykiem filozofii nad wyraz poważnym, co powoduje, że nie pozwoliliby sobie na samo jedynie powoływanie się na autorytety. Podobnie było w jego pracy nad problematyką istnienia, gdzie dostrzegł wiele wątków, na które nikt wcześniej nie zwrócił uwagi, jednak sama jego teoria *esse* jest zupełnie oryginalna i niezależna od pozosta-

łych nurtów zajmujących się tym zagadnieniem. Zatem teoria *esse* Akwinaty nie jest syntezą wielu innych poglądów, lecz stanowi zupełnie nową perspektywę ujmowania tego, czym jest istnienie.

Drugie wystąpienie prof. Andrzejuka pt. *Filozofowie i filozofia na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie (1939–2009)* został wygłoszony 18 września w sekcji „Filozofia polska”. Już na samym początku swojego wystąpienia prof. Andrzejuk zwrócił uwagę na ważną kwestię, mianowicie Polski Uniwersytet na Obczyźnie (PUNO) nie stanowił ośrodka badań filozoficznych, ponieważ nigdy nie było tam specjalistycznych studiów filozoficznych. Jednak swego rodzaju zamiłowanie do tej nauki, i chęć prowadzenia działalności służącej pogłębianiu wiedzy spowodowały, że na PUNO było wiele wybitnych osobistości, które reprezentowały różnorodne dyscypliny filozoficzne. Można zatem wskazać na pewne tendencje filozoficzne, jakie pojawiły się w czasie działalności tej instytucji. Wydaje się, jak zauważył prof. Artur Andrzejuk, że pierwszą i zarazem chyba najważniejszą cechą filozofii na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie jest jej „praktycystyczne nachylenie” głównie w sensie filozofii społecznej rozumianej przede wszystkim jako etyka i polityka w ujęciu Arystotelesa. Ów praktycyzm jest cechą stanowiącą wręcz znamię filozofii polskiej uprawianej na PUNO. Ważne jest również, że filozofowie, którzy w jakiś sposób byli związani z PUNO, zawsze uprawiali filozofię polską bez względu na to, czy było to w kontekście historii filozofii, filozofii nauki, logiki, estetyki czy metafizyki. Polegało to przede wszystkim na nie-

ustannym podkreślaniu wspomnianego już praktycyzmu charakterystycznego dla filozofii polskiej, a także na nieustannym nawiązywaniu do polskiego dorobku filozoficznego na płaszczyźnie wielu dyscyplin filozoficznych. Profesor Andrzejuk po zaprezentowaniu wniosków wynikających z jego wykładu zapoznał słuchaczy z książką o PUNO pt. *Filozofia na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie*, red. M. Płotka, J. Pyłat, A. Andrzejuk, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa-Londyn 2014.

Ponieważ problematyka podjęta w jego wykładzie o PUNO jest raczej mało znana, dyskusja była niezwykle ożywiona i z powodu wyczerpania czasu musiała zostać przeniesiona w kuluary, gdzie toczyła się jeszcze bardzo długo i zaowocowała nową wiedzą oraz doświadczeniem. Referat doktor Izabella Andrzejuk wygłosiła 16 września pt. *Aleksander Żychliński – teolog otwarty na filozofię*. Po krótkiej prezentacji osoby Aleksandra Żychlińskiego, który był tomistą przełomu XIX i XX wieku, autorem licznych tekstów filozoficznych i teologicznych, a także ascetycznych, dr Andrzejuk zwróciła uwagę na fakt, że autor ten niezwykle często podejmował zagadnienia zarówno z dziedziny filozofii, jak i teologii, próbując je w pewnym sensie pogodzić. Na zainteresowania naukowe Aleksandra Żychlińskiego w znacznym stopniu wpłynęły liczne funkcje, jakie pełnił – był kierownikiem duchowym w seminarium poznańskim oraz seminarium kieleckim. To spowodowało, że postanowił szerzej zająć się problematyką życia duchowego. Jednak sama problematyka życia duchowego, na co szczególną uwagę zwróciła dr Izabel-

la Andrzejuk, okazała się dla Żychlińskiego niewystarczająca, co spowodowało, że oparł ją na filozofii. Otóż tylko filozofia pozwoli we właściwy sposób ukształtować człowieka jako istotę rozumną. Filozofia, według Żychlińskiego, jest najwyższą ludzką umiejętnością, dlatego też nie wahał się określać jej jako mądrość. Tak rozumiana filozofia ma znaczny wpływ na właściwe realizowanie zadań teologii, która niezwykle dużo czerpie z filozofii i wiele jej zawdzięcza. Wnioskując, dr Andrzejuk zwróciła uwagę na fakt, że w świetle poglądów Aleksandra Żychlińskiego można stwierdzić, że dobry teolog powinien mieć bardzo dobre podstawy filozoficzne.

Doktor Magdalena Płotka wygłosiła referat 18 września pt. *Neoplatońskie modele działania w praktycyzmie krakowskim*. Zwróciła ona uwagę na fakt, że w do-tychczas prezentowanej literaturze praktycyzm krakowski był w pewnym sensie utożsamiany z myślą *via moderna*, który to kierunek prezentowali tacy myśliciele, jak Jan Burydan i Jan Duns Szkot. Ich koncepcja określana jest jako woluntarystyczna filozofia działania i opiera się głównie na tzw. „czynnym” szczęściu lub podkreśleniu roli wyboru. Bez wątplenia, jak zauważyła dr Płotka, był to znaczący wkład w formowanie się krakowskiej filozofii praktycznej XV i XVI wieku. Jednak, według prelegentki, obraz wspomnianych źródeł jest niepełny, kiedy bowiem mówi się o źródłach praktycyzmu krakowskiego, bez wątplenia należy uwzględnić ważną rolę wpływów neoplatońskich, zwłaszcza zaś wizji świata zawartej w *Liber de causis*. Otóż polscy filozofowie niejednokrotnie czer-

pali z neoplatońskiej ontologii, akcentując dynamizm świata oraz liczne szczegółowe rozwiązania związane z ludzkim działaniem i jego rolą w życiu człowieka. Doktor Magdalena Płotka wymieniła tu takich myślicieli, jak Wawrzyniec z Raciborza, Jakub z Gostynina i anonimowy autor *Kazania* (BJ 502). Zatem za cel wykładu prelegentka postawiła sobie wskazanie na poszczególne aspekty praktycyzmu krakowskiego, które powstały pod silnym wpływem filozofii neoplatońskiej oraz wykazanie ważności neoplatonizmu Proklosa dla uzasadniania tez praktycystycznej filozofii przez myślicieli krakowskich. W ostatniej części swojego wystąpienia dr Płotka pokazała, w jaki sposób myśl neoplatońska przyczyniła się do odejścia filozofów krakowskich od rozwiązań zaproponowanych wcześniej przez Arystotelesa w kontekście takich zagadnień, jak działanie, kontemplacja, teoria i praktyka.

Doktor Michał Zembrzuski wygłosił swój referat 16 września w sekcji „Historia filozofii antycznej, bizantyjskiej i średniowiecznej”. *«O miłości! Cóż mogę o tobie powiedzieć?»*. Hugona ze św. Wiktora *pochwała miłości* – tak brzmiał tytuł tegorocznego wystąpienia dr Zembrzuskiego. Prelegent zauważył, że pomimo bardzo rozległych zainteresowań pisarskich Hugona ze św. Wiktora (jego twórczość obejmowała problematykę pedagogiczną, egzegetyczną, teologiczną, a także mistyczną), temat miłości był dla niego w pewnym sensie motywem przewodnim, co pokazuje liczba dzieł, w jakich problematyka ta się pojawia. Miłość w dziełach Hugona ma charakter wyjątkowy. Hugon rozumiał ją w spo-

sób szczególnie antropocentryczny i humanistyczny. Autor takiego obrazu miłości „wykorzystywał” tę relację do uleczenia stanu człowieka po grzechu pierwotnym. Zatem teoria ta związana jest z poszukiwaniem stabilnego przedmiotu miłości, co pociąga za sobą porzucenie takiego przedmiotu, który tej stabilności nie zapewniał. Miłość w myśli Hugona ze św. Wiktora, co podkreślił prelegent, jest tym czynnikiem, który rzeczywistość ludzką i Bożą zbliża niezwykle mocno. Możliwość zrównania tych dwóch rzeczywistości daje miłości pierwszeństwo względem wiary, która w życiu chrześcijan nie mogła odgrywać swojej roli bez miłości.

Referat dr Anny Kazimierczak-Kucharskiej pt. *Żyć czy umierać? – filozofowie starożytni wobec problemu samobójstwa* odbył się 17 września również w sekcji „Historia filozofii antycznej, bizantyjskiej i średniowiecznej”. Prelegentka szczególną uwagę zwróciła na fakt, że w epoce starożytnej śmierć była równie ważnym wydarzeniem, co dzisiaj, jednak stanowiła ona zjawisko raczej normalne, samobójstwo zaś postrzegane było jako czyn godny podziwu dla tego, kto odważył się stawić czoło śmierci. Prelegentka omówiła szeroko rozumianą problematykę śmierci, którą podejmowali już starożytni filozofowie jońscy, po nich zaś Sokrates, Platon i Arystoteles. W kwestii samobójstwa, którego zagadnienie niejako wyłania się z problematyki śmierci, dr Kazimierczak-Kucharska zwróciła uwagę również na stoików rzymskich, których postawę w tej materii również można interpretować w pewnym określonym nurcie starożytności. Wnioskując, prelegentka

podkreśliła, że podejście do kwestii samobójstwa radykalnie różni się od współcześnie przyjętych konwenansów, które interpretowane są raczej jako „zamykanie na swoje życie”. Jednak w starożytności postawa samobójcy wzbudzała niejednokrotnie swoisty respekt, była to bowiem postawa filozoficzna wiążąca się z ogromną odwagą i określeniem swojego stanowiska wobec śmierci. Natomiast ocena samego aktu samobójczego nie odbywała się w kategoriach *sensu stricto* moralnych, lecz w kategoriach przyczyn, które niejednokrotnie stanowiły usprawiedliwienie dla takiej postawy.

17 września swój referat pt. *Filozoficzna problematyka rodzenia słowa w intelekcie człowieka w ujęciu św. Tomasza z Akwinu* zaprezentowała mgr Karolina Ćwik także w sekcji „Historia filozofii antycznej, bizantyjskiej i średniowiecznej”. Prelegentka zwróciła uwagę na konsekwencje realnego spotkania intelektu z bytem, w wyniku czego powstaje słowo serca jako akt rozumienia, i które następnie prowadzi do mowy serca i do realnej reakcji woli na poznany byt. Magister Ćwik wykazała, że dla św. Tomasza z Akwinu słowo wypowiedziane, czyli słowo, które „pojawia się” na zewnątrz ma przyczynę w „słowie wewnętrznym”, ponieważ *verbum cordis* ma charakter immanentny względem aktu poznania intelektualnego. To, w jaki sposób przebiega rodzenie słowa w intelekcie człowieka, pozwala na dokładne zrozumienie antropologii Tomasza z Akwinu.

Tego samego dnia oraz w tej samej sekcji wykład wygłosił dr Dawid Lipski. *Problem jedności substancjalnej w poglą-*

dach Wilhelma Ockhama i Jana Dunsza Szkota – tak brzmiał tytuł referatu, którym prelegent wzbudził niemałe zainteresowanie. W wystąpieniu tym dr Lipski wykazał, w jaki sposób ów ważny spór XIII wieku o jedność i wielość form wpłynął na poglądy Wilhelma Ockhama i Jana Dunsza Szkota. Prelegent zaprezentował tę problematykę na tle całości metafizyki obu autorów. Z jednej strony pojawiła się „tradycja franciszkańska” z dominującą myślą Bonawentury, z drugiej zaś widoczne jest zupełnie nowe podejście do większości zagadnień metafizycznych. Wydaje się ponadto, że u Ockhama pojawiają się dwie sprzeczne tendencje – metafizyka, która sprowadza się do wielości nieuporządkowanych w pewnym sensie bytów oraz poznanie, które w konsekwencji sprowadza się do aktu wiary. Stoją one w sprzeczności z wyznaczaniem przez franciszkanina wymogów ogólności, konieczności i braku indywidualizacji.

Ksiądz prof. Tomasz Stępień wygłosił 16 września referat w sekcji „Historia filozofii antycznej, bizantyjskiej i średniowiecznej” *Wiara prowadząca do rozumienia. Wiara jako typ poznania naturalnego w ujęciu św. Augustyna*. Na wstępie prelegent zwrócił uwagę na liczne problemy interpretacyjne słynnego stwierdzenia *fides querens intellectum*, ponieważ w różnych wersjach językowych ma ono nieco inne brzmienie. Jednak dla św. Augustyna ów werset z Księgi Izajasza (7,9) narzucał interpretację w aspekcie typów poznania. Ksiądz prof. Stępień wykazał, że w wypowiedziach św. Augustyna, które dotyczą rozumienia wiary, widoczne jest traktowanie tego zagadnienia nie jedynie w porządku nad-

przyrodzonym, lecz rozumie on wiarę jako pewien typ poznania naturalnego. Pozwala to na daleko idące wnioski, ukazujące św. Augustyna w zupełnie nowym świetle, niż dotychczas uważano.

17 września w ramach obrad sekcji „Filozofii człowieka” miała wystąpienie dr Bożena Listkowska z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. W swoim wystąpieniu, zatytułowanym *Substancja czy relacja? Spór o koncepcję osoby ludzkiej w filozofii współczesnej*, prelegentka skupiła się na dwóch sposobach rozumienia osoby ludzkiej w tradycji filozoficznej. Pierwszy z nich wyznaczony jest przez ujęcia arystotelizujące i tomistyczne, drugi zaś – przez myśl platońską i neoplatońską. W ten sposób niejako „obok siebie” funkcjonują dwa ujęcia osoby: substancjalistyczne oraz relacjonistyczne. Doktor Listkowska zaznaczyła, że w ujęciu substancjalistycznym bycie osobą przysługuje człowiekowi niejako z natury, a w wersji relacjonistycznej uznanie człowieka za osobę jest uzależnione od jego postępowania. Prelegentka w swoim wystąpieniu omówiła szczegółowo oba stanowiska, wskazując zarazem na ich konsekwencje.

W ramach bogato reprezentowanej sekcji „Historii filozofii antycznej, bi-

zantyjskiej i średniowiecznej” również 17 września miał swoje wystąpienie dr Marcin Trepczyński z Uniwersytetu Warszawskiego. W swoim referacie, zatytułowanym *W jakim stopniu człowiek może poznać Boga według Alberta Wielkiego*, dr Trepczyński zaprezentował Albertową matrycę uwarunkowań poznawalności Boga. Prelegent odwołał się w swoim wystąpieniu do późnego i niedokończonego dzieła św. Alberta *Summa theologiae sive de mirabili Dei*. Ostatecznie M. Trepczyński zwrócił uwagę, że źródła Albertowego rozumienia poznawalności Boga należy szukać u Pseudo-Dionizego Areopagity oraz u św. Augustyna.

10. Polski Zjazd Filozoficzny w Poznaniu był bardzo bogaty w wiele ciekawych i pouczających wykładów, dzięki czemu reprezentanci Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UKSW wrócili z owocami nowej wiedzy i doświadczenia. Wielość sekcji tematycznych pozwoliła na poznanie ludzi nauki wielu środowisk, dzięki czemu współpraca z nowymi ośrodkami nabiera jeszcze szerszej perspektywy niż było to dotychczas.